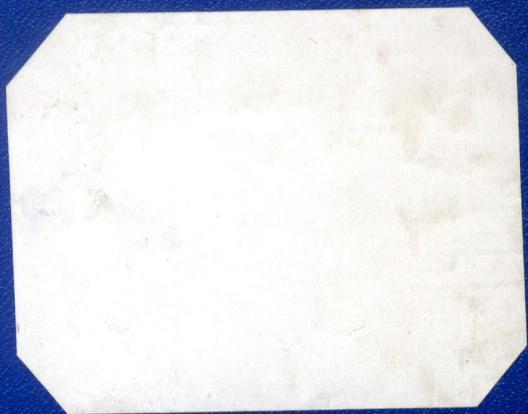

15

Літературно - наукова бібліотека

Книжка 31.

УКРАЇНСЬКІ БАПТИСТИ

і їх часопись „Бесѣда“ за 1894 р.

Напис. Н. С. Ж.

Ціна 10 кр.

Накладом Дра Івана Франка

ЛЬВІВ,

друкарні В. Манецкого, під зарядом В. Годака.

1895

III

y-454

n 34577

de

Українські Баптісти

і їх часопись „Бесѣда“ за 1894 р.

Написав

Н. С. Ж.

ЛЬВІВ

З друкарні В. Манецкого під зарядом В. Годака
1895

286

80K

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ II- 34577

Львівська філія
бібліотеки АН УРСР

751 ф

III
у-454 / 5681

Всім відомо, що учення братчиків-баптістів, або, як їх звикли звати, штундістів, займає де далі все ширші круги в Росії, голов-но ж, і сливе виключно, серед Українців. Тільки ж у нас люде не захоплені безпосередно самим рухом дуже мало знають про нього, так хіба в загальних рисах де що; тим часом се таке значне явище в нашому народньому житті, такий видатний пункт в історії думки нашого народа, що ним запевне інтересуєть ся кожний, кому дорогий поступ сього народа. Правда, що досі було трудно, а для більшости інтеллігенції сливе неможливо довідатись що небудь безпосередно про життя і обставини братчиків; звістки доходили через непевні чутки, або про-

фільтровані через цензурні, офіціальні та епархіальні відомости.

Є ще інше джерело звісток, але про нього запевне мало хто знає окрім прямо заінтересованих; джерело се єсть часопись, що видають самі баптісти; зветь ся вона „Бесѣда“, виходить раз в місяць, в Швеції, в Стокгольмі¹⁾, на російській мові. Нам власне дістав ся до рук сливе цілий єї річник за 1894 рік (четвертий рік єї видання), тож гадаємо, що не буде зайвим розказати про неї ширшій громаді.

Властивої програми в часописі ми не знайшли, коли не вважати за неї скількох пунктів, уміщених в відозві редакції „до кожного брата і сестри во Христі“, де виражаєть ся бажання, щоб „Бесѣда“ служила для загальної євангельської справи в Росії „без узкихъ обособленій“; щоб вона не обтяжувалась довгими богословськими розправами, а мала б більше

¹⁾ Адр: Blomberg's bokhandel. Folkungagatan 14. Stockholm. Sverige. Стокгольмъ. Швеція.

коротких статей практичного змісту і щоб у ній перш усього розбіралось питання про те, що з Старого Заповіту обовязкове для християн, а що ні. Однак ми знаходимо в „Бесѣді“ більше розмов на загально-етичні і навіть богословські теми, ніж на практичні. Прочитавши сі статі, лехко зрозуміти, чому се так: видно, що думка пишучих не знайшла ще собі певного шляху, що вона шукає його. В загалі нігде не видно нічого встановленого, закінченого, ні в теоретичних ні в практичних справах*), за те видно „шукання правди“. Найвиразнішим прикладом сього можуть служити вірші „Наканунѣ Новой Эры“ і дві статі: „Изъ письма къ другу“ і „Мірскія мнѣнія и мысли Божія“. Найближче до „земного“ стоять вірші „Нак. нов. Эры“ („Воззваніе древнихъ христіанъ къ христіанскому Езекии, поборнику Ис-

*) „Въ истекшемъ 1893 г. подъ вліяніемъ всеобщей паники до сихъ поръ еще не состоялся этотъ (ежегодный) съѣздъ и такимъ образомъ масса дѣлъ остались нерѣшенными“ (слова з відозви).

тини, съ ссылками на „Книги“ древнихъ христіанъ“) присвячені ідеальному чи ідеалізованому Монархові, з такимъ покличомъ до нього :

Не будь монгольскій повелитель
Средь полчищъ, жаждущихъ крови,
Будь благовѣстія носитель,
Апостолъ правды и любви!
Не будь игрушкой фарисеевъ,
Ругающихся надъ крестомъ,
Будь страхомъ смерти для злодѣевъ,
Для вдовъ и сиротъ будь отцомъ!

Далі йдуть спогади про Константина, що, по думці автора, даремне був прозваний Великим, бо за єго часівъ правдивий хрестъ топтано під ноги і даремне лилась праведна кров на релігійнихъ війнахъ; в кінці ж ідуть зновъ „воззванія“ до Монарха „преемника Византії“ „новаго Кіра“, „Езекіи“, що б не вступав у слід Константина, що б „возстановивъ древнюю вѣру“ (се б то, що б очистив культ на-

віть від поклонення матеріальному хрестові, названому в віршах „новымъ Нехуштаномъ“). І поруч з проповіддю „непротівлення“ обернуті до царя такі просьби: „Провозгласи похідъ крестовый противъ войны, грѣха и пьянства“, „Свободу вѣры даруй намъ“, „И властною твоей рукой Мірской опеки знакъ позорный сорви отъ Общины Святой“. — Вірші ці, як і в загалі всі статі в „Бесѣді“, пересипані текстами з св. Письма в формі цитат і епіграфів.

В статті „Изъ письма къ другу“ видно трівожне блукання думки: поруч з проповіддю братерства і ідеалом „служителя слова“, що бореться за волю і правду проти всякої підлости, — „все равно будетъ ли это подлость общественная, государственная, личная или семейная“, — йде проповідь крайнього непротівлення злу, крайнього самозречення і самоуниження („Быть тряпкой, о которую всякій вытираетъ ноги“) і порада не дбати про хліб насущний, а бажати тільки царства божого.

Остатній ідеал (жадоба царства божого чи небесного і несупротивлення) проходить сливе через усі статті „Бесѣды“ і навіть проповідь проти війни, що повторяється дуже часто, веде ся з такого погляду: битись нам нізащо, боронити нічого, бо ми мешканці небесної батьківщини, тут же ми тільки вандрівці й пришельці. Скрізь пробивається ніетізм, а часом і містичізм туманний, як от в ст. „Мірскія мнѣнія и мысли Божія“, де на основі Євангелія і Ст. Заповіту доказується, що жити по правді і не робити злого не досить, аби „спастись“, а треба для того особливої божої ласки, бо чоловік сам себе поправити не може, бо серце людське лукаве і зопсоване з роду, і хто „не родил ся свѣше“, не отримав од Бога в дарунок „новаго естества“, той буде осужений на віки поруч зо всякими злочинцями, хоч би й як був праведний сам.

Думка, що треба чинити „не по разуму, а по вѣрѣ“ не раз проводить ся в різних етат-

тях. Духом піетізму проникнуті і ті коротенькі оповідання, чи скоріш притчі на тему „завертання заблуканої вівці“, що уміщені в кожному числі від рубрікою „для воскресної школи“, — сливе всі вони перекладені з шведського, — се їх звичайний релігійно-моральний тон. Теж саме можна сказати і про вірші; все то псалми або гімни подібні до німецьких протестантських молитов для співу, в жадному з них не видно міцного талану чи орігінальності думки, музика при одному з них нагадує німецькі шкільні пісні. Техніка стихотворна не велика, але все ж показує на людей книжного виховання. В прозаїчних речах поряд з цітатами з св. Письма спогадують ся закони Ньютона і т. п. Очевидно, що автори — люде з певною освітою тай в загалі стіль їх досить високий. Се й не дивно для того, хто знає, що братчики читають окрім швейцарських протестантських видань — Утрачений Рай Мільтона (ся книжка має у них собі велику шану); запевне високий стіль сеї

поєми і подібних творів мусів мати свій вплив. Межи звітками про обиски ми знаходимо ось які забрані книжки: Голосъ Вѣры, Любимые Стихи, Псалтирь віденьського видання, Лютеранський Катехізіс і рукописну книжку Сборникъ Трактатовъ.

Таке ж саме шукання, на чому спинитись ми бачимо і в статтях про догматичні і обрядові справи; надто піддана дискусії справа про хрещення, як треба хрестити, в якому віці і яким обрядом; більшість сходиться на тому, що хрестити треба дорослих і конечно „через погруженіє“, бо воно власне й єсть головний акт в хрещенні, на їх думку. В одній тільки статті на сю тему подана рада — залишити різні такі сперечки, щоб не робити звади, бо головна річ в тому, щоб робити по вірі й по совісти, а як власне, то вже другорядна річ. При обговорюваню справи хрещення часто виставляється авторітет Лютера, тай при інших питаннях нераз стрівають ся цитати з єго творів.

Поруч з такими догматичними змаганнями в „Бесѣді“ ми стріваємо й проби церковної регламентації, як напр. проєкти хрестин, шлюбного обряду, преломлення хліба, установи для зборів і порядку під час них. В проєкті шлюбного обряду на першій місці стоїть думка, що шлюб не таїнство і що він не дозволений, а тільки допущений Богом ради крайньої зопекутости людської природи, що в загальї шлюб єсть „не радість и торжество, а скорѣе поступокъ достойный сожалѣнія“, хоч все таки забороняти і розбивати його ніхто не має? права (шлюбна промова єсть компіляція з Ст. Завіту і послання ап. Павла); розвід забороняєть ся. Обряд „преломлення хліба“ має бути наслідуванням тайної вечері і обходитись дуже урочисто при зборі всіх братчиків, при тому ж має відбуватись і сповідь. У всіх обрядах головна роль належить до пресвітера (пресвітер навіть може переміняти програму шлюбного обряду) і єго помічників вибраних ним самим; ким

же вибраний сам пресвітер, — не відомо. Ще більший наклін до пресвітеріянства (переваги пресвітера і старших братів над рештою братів) видно в правилах про збори і проповідь. Перш усього є виразний поділ на „членовъ, постороннихъ и отлученныхъ“ (нігде не говорить ся, хто має „відлучати“) в „Правилахъ засѣданія общины“; там же говорить ся і про „церковную тайну“. В засіданнях можуть брати участь тільки члени, одкриває їх пресвітер, веде порядок „предсѣдатель“ (ким і як вибраний?), він може спиняти промовців і навіть забороняти їм говорити; всі діла, раніш ніж вноситись в раду, мають подаватись на розгляд пресвітерові і старшим братам, а вони вже зважать, чи слід давати сі діла в раду, чи ні. Рішають ся діла голосованням при здійснанні рук у гору (можна zostаватись нейтральним). Зрадники церковної тайни виключають ся з ради по громадському вироку. Вироки громади обявляють ся і виконують ся пресвітерами і вибраними.

ними від них. В „Наставленіи проповѣдующимъ“ говорить ся, що пресвітери і учителі мають проповідувати про все, обличать і глядіти за духовним життям членів, бо вони „пастыри обязанные дать отчетъ передъ Богомъ за свое стадо“; інші ж брати, коли їм доручається говорити на зборах, можуть говорити на загальні теми про любов до Бога, до ближніх і т. п., але не навчати і не обличати (се може робить тільки настановлений учителем), інакше ж їм заборонять на завжди говорити на зборах. — Слово „Церковь“, „член Церкви“ вживається раз у раз. Очевидно наклін до регламентації церковної чималий, принаймі у певної частини баптистів. Натяк на причини такого явища ми бачимо в одних словах з висше згаданої відозви редакції: „Чаще всего намъ препятствуетъ трудиться та ложная мысль, что для извѣстныхъ цѣлей должны трудиться исключительно тѣ или другіе братья..... Не призванные къ дѣлу общимъ из-

браніємъ думають, что и безъ ихъ участія будуть выполненны извѣстныя работы для Царствія Божія“. Із тих же то вибраних загальним обранням запевне й вийшли пресвітери, отримавши ж обовязки, вони, звісно, почали собі виробляти й права.....

Тепер перейдемо до остатньої і либонь чи не найцікавішої для нас рубрики: письма, извѣстія и замѣтки. При перегляді сих дрібних звісток про настрій, пропаганду і терпіння братчиків найкраще видно їх життя. Найперше кидаєть ся в вічі те, що всі ті звістки походять з України, або від Українців переселенців та засланих (звертаємо на се увагу земляків). Звістки все з Київщини, Подольщини (Балтський у.), Чернигівщини, Полтавщини, Херсонщини, Воронежської губ., Самарської губ. (з українських колоній: Орлов-Гай, Переконне, Малая Узень), окрім того з Кавказу і Закавказья (край, куди найбільше засилають баптистів і де вони потім ведуть пропаганду

велику). Сі звістки складають ся з уривків приватних листів і з дописів про те, як іде „діло боже“, з просьб о заповоги для братів, з перекруків з росе. газет нових законів і постанов про штунду, і врешті з оповідань про „гоненія“ — правдивий мартіролог! У кожному числі сповіщення про суд, арештування, заслання, трус („налетъ скворцовъ“), нові заборони. Суди відбувають ся нераз без присяжних, а часом рішення судові, і навіть сенатські, касують ся адміністративно; заслання по більшій часті адміністративні, хоч є приклади і заслання по вироку сільської громади. При трусах одбірають ся книжки навіть цензурні, папери,¹⁾ здирають ся із стін тексти св. Письма, вимагають ся підписи, що не буде зібрань і загрожують ся карою. При арештах широке поле для всякої самоволі „властей“. Один старшина

¹⁾ У одного баптіста забрали его дневники — „повне справоздання его діяльности“ за 20 літ...

(в Київщині) задумав було силою обертати в православіє, але се вже й старостам і попові здалось незаконним і старшина був арештований на три дні за „превышеніє власти“... В заборонах нема нічого сталого; зібрання в одному місці дозволяють ся, в другому забороняють ся. Окрім заборони зборів є ще заборони приймати баптистських дітей в земські школи, збудовані на кошт баптистів, заборона православним служити у штундістів. Окрім того під впливом начальства („по наущенію“) православні не приймають баптистів на помешкання. В школах Одесьького округу дітей баптистів примушують вчити Закон Божий і сповняти православні обряди під страхом виключення (при сій звістці говорить ся, що Побідоносцев призволяв до того і міністерські школи). Між іншим знаходимо цікаву звістку про діло про нехрещення дитини, що розбіралось в Харьківському окружному суді без присяжних; вирок був: батька посадити на три місяці в тюр-

му, а дитину віддати на виховання православним родичам. Не менш цікава звістка про недопущену до царя петіцію 240 родин штундістів з Київщини, Херсонщини і Чернигівщини о розширеннє на них правила про анабаптістів (Німців) 27 марта 1879 г., — се було „оставлено безъ послѣдствій“.

Варто уваги, що „собесѣдованія“ міссіонерів православних ставить ся в одну лінію з різними „гоненіями“; воно й не дивно, коли читаєш, що сі „собесѣдованія“ і „увѣщанія“ кінчають ся „бритьемъ головъ“, а то й арештами та засланнями. Про всякі проклони і погрози нічого й казати! Напр. міссіонер в Херсонщині благословляв православних, обіцяючи царство небесне, а баптістів проклинав: Отойдите, проклятые, въ адъ вѣчный! Тим то ж і йім приходить ся чути від „увѣщаемыхъ“ такі відповіді, як „отойди отъ меня, сатана!“ Другий знов в Самарській губ. ходив і забірав книжки, і казав одному чоловікові, що як би

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР

№ 11- 34577

7519

той був „изъ образованныхъ“, то його б в 24 часа одправили в Петро-Павловську кріпость. „Согласуются ли подобные поступки съ принципами свободы и вѣротерпимости, которыми такъ гордится православіе?“ питає дописувач, що подав сей факт. В загалі безправний стан баптістів починає здіймати серед них глухе невдоволення, хоч воно далеко не приймає ще гострої форми ¹⁾. Так напр. в одній дописі про рухомий молитовний дім-пойїзд в Америці сказано досить гірко, що американські Євангелисти може й не повірили б, як би їм розказати про порядки в Росії, де не дозволяють завести „нічого подібного“ і де проповідачі ходять на проповідь „по образу пѣшнаго хожденія“; правда, за те на нашій стороні та перевага, каже дописувач, що ми ближчі до апо-

²⁾ Репрессалії служать мимоволі бапт. пропаганді, проповіді людей в кайданах і з обголоеною головою справляють „потрясаюче вражіння“ на слухачів. Заслані розносять „Слово боже“ навіть в найдальші кутки Сібіру; в Закавказі вже повстало не мало процесів проти них.

столів перших християнських часів, ніж до американських проповідачів. Хіба що так!... В другій дописі сказано, що тепер розбита всяка надія на силу державного закона, бо його чинність усюди нищить ся через адміністративні розпорядження. „На що ж закони, коли так? Що робити? Терпіти і молитись“, рішає дописувач. — Так, та чи стане того терпіння на довго? спитаємо ми.

Загальне вражіння все таки те, що „непротивленіє злу“ бере, поки що, перевагу над іншими догматами в „Бесѣді“, хоч там і поміщені (без суперечних приміток) одна критична замітка на Пѣснь разумѣнія, де обороняється війна і військові, і стаття про змагання англіканських критиків проти Толстого, де побивається головно його теорія непротивленія. Толстой і його учення спогадують ся раз-у-раз в „Бесѣді“ і далеко не завжди з сімпатією. Ми думаємо, що для многих буде цікаво, коли ми на закінчення приведемо довші видержки з до-

писі „Нѣсколько часовъ у Л. Н. Толстого“, написаної видимо баптістом або пашковцем. Приводимо сю допись в перекладі і скороченою, для економії місця.

1893 р. автор і его товариш подали ся з Тули в Ясную Поляну, маєток гр. Толстого, що лежить за 12 верстов від Тули. Дорогою розпитували ся у стрічних селян, що за людина граф і отримували відповідь: „Та він добрий пан; як був голодний рік, він помагав мужикам, кому дровами, кому хлібцем“. — А які слова він вам говорив? — „Та деж його запам'ятаєш!“.... Село Ясна Поляна нічим не відрізняєть ся від інших сел з убогими, похилими хатами; на одшибі від нього білий, старосвітський панський будинок, з верандою; на тій веранді зустрів гостей сам господарь, гр. Толстой. Він був одягнений в просту полотняну одежу і ніщо, окрім походи не нагадувало про его панське походіння. Толстой запросив гостей в парк і там, походяючи, між ними почалась розмова, передана в формі діалога.

Ми. Ми б хотіли поговорити з Вами про Христа.

Т. Се б то як про Христа? Один англійський письменник каже: „Хто любить християнство над правду, той любитиме свою Церкву чи секту над людність і скінчить тим, що любитиме себе над усіх.“ Отже краще любити не особу Христа а правду.. Для мене зовсім не цікаво, хто був Христос, та про нього й не відомо нічого певного... Він жив в убожестві, вмер на хресті.. Яке може мати значіння его біографія, его особа? Для мене важно не те, як він жив, а те, чого він вчив, бо тільки в его ученні я можу знайти правду...

Ми. Але ж Христос сказав: „Я есмь правда“; его вдача — живий образ правди. З сього видно его божественність.

Т. Звідки я можу знати про его божественність? Адже се казка, вигадана людьми... На що ідолопоклонством перед Христом я затемнятиму собі світогляд? Адже все так просто.

Христос така ж людина, як і ми з вами, жив, учив, показав правду і вмер. Тепер завдання кожної людини — здійснити в житті сю правду.

Ми. Але ж не признаючи божественності Христа, ви мусите логічно одкинути учення про викуплення.

Т. Та я й не розумію сього учення. Се казка, що стріваєть ся ще в Індусів про Брахму, і в нас вона видумана на те, щоб усе лихо світа звалити на одного чоловіка... Релігія походить з того, що людина задає собі питання, звідки почалось єї життя і чим воно має скінчитись. Для неї стає ясно, що ніхто не почав ся сам собі з нічого, а що кожний отримав життя від життя якоїсь Істоти, названої Богом. Для Нього треба жити й пізнавати його, а щоб його пізнати, треба простувати до правди... Я сподіваюсь, що згодом досягну правди.

Ми. Коли так, то вам все одно, що християнство, що буддизм, що...

Т. Та в тім і радість моя, що я знахожу однакову правду в коріні свідомости всіх народів.. Я признаю три світогляди: язичеський, буддівський і християнський¹⁾..

Ми. Не вже Ви думаєте, що людина може своїми натуральними силами дійти правди?

Т. Я не знаю, які ще мусять бути сили, окрім тих, що вже дані людині.. Се неморальне учіння, бо воно оправдує безділля.

Ми. Звідки ж взяв чоловік поняття правди?

Т. Се не цікаве питання; головне те, що ідеал правди єсть і є здольність — розуміти й досягати його; ся здольність — розум... Як я можу признати за правду те, що колись чув ся голос з неба, коли я знаю, що гук є тремтіння повітря, справлене голосниками; а як я можу вьявити собі рота в повітрі? Як я можу признавати за правду, що Христос по-

¹⁾ Ми пропускаємо тут характеристики сих трьох світоглядів, бо цікавий може знайти їх в творі гр Толстого „В чємь моя вѣра?“

летів на небо, коли я знаю, що в горі жадної тверді нема, а єсть безконечна просторінь... Як я можу признати за правду те, що противно моєму розумові?

Ми. Коли вибрати мірою правди розум, то прийдець ся не мало викинути з Н. Заповіту.

Т. Та я так і раджу молодим людям: коли ви хочете пізнати правду, то візьміть Євангеліє і два олівця — чорне й синє. Чорним вичеркніть усе, що вам здаєть ся написаним самими Апостолами від себе, а синім усе, чого ви не розумієте, тай читайте по білому: тоді ви зложите собі повне й чисте поняття про Христову правду. Кожній людині приступна ся робота..

Ми. Ви звичайне не признаєте учення про Церкву.

Т. На мою думку церква — нехристиянська встанова... Не все, що писали Апостоли, належить до Христа. Я думаю, що історію християнства слід зьявляти в виді конуса, що розши-

рюється до нашого і прийдешнього часу. Адже не дарма минули для нас часи св. отців, Лютера, Паскаля і і. Вам же сором, коли ви гірше розумієте Христа, ніж Ап. Павло... Врешті, коли одрізнити від ап. Павла всі єго дивацтва, то перед нами буде та сама правда Христова.

Ми. Як ви дивитесь на релігійні компроміси (злагоди)?

Т. Се все одно, як колиб христіянин в часи римських гоненій згодив ся кинути щипту ладану на жертвенник імператора.. Я глибоко журю ся, що у нас в „россейській“ державі нема вільности печаті і совісти. Тоді можна б багато зробити. Можна б, напр., показати, що Євангелія не належать до їх авторів...

Ми. Думаєте ви, що христіянин мусить пропагувати свої переконання?

Т. Та що ж я роблю, як не пропагую ось уже 15 літ мої переконання, ходячи по сих аллеях?

Далі розмова наша перейшла на більш конкретний ґрунт. На питання про штунду Т. сказав, що старо-штундісти прийшли до зверхнього культу, організаційної форми і умертвлення духа, а в молоді-штундістах він признає дуже добрі завдатки.

Потім Т. дав своїм гостям читати свій новий твір „Царство Божіє внаутрі нас“ (теді ще в рукописі). Яке воно зробило на них вражіння — не сказано. Толстой справив на свого слухача вражіння доброго і щирого чоловіка, але все-таки „графа.“ В кінці він говорить, що в Т. „світить світло розуму, а все-таки його обгортає ніч стоїцизму і духовної гордощі“ і обертається до всіх братів по вірі, щоб вони в молитвах своїх хоч часом спогадували „сього Корнилія“, що має ще почути „слова, котрими він спасеться.“ Дивно, як справді стоїть гр. Толстой на середині дороги!

Як ся розмова з гр. Толстим, так і деякі інші статті доказують, що в „Бесѣді“, при єї

релігійному напрямку, нема ще сектярської виключности нерозлучної з терпкою мовою і нетерпимости до супротивних думок, — се дає нам привід сподіватись на добру прийдешність як для неї, так і для всього того руху, з якого вона повстала.

Та все таки, судячи по „Бесѣді“, наші баптисти стоять на досить небезпечній дорозі, котра може привести їх до нової обрядности (хоч і не такої задушуючої, як православна), до нового єрархізму (хоч пресвітеріянського) і одтягти їх думку од установи праведного, братерського життя до старо-кальвінського темного погляду, що спасіння людини залежить од особної ласки божої, і до постійного приставання до Бога про сю ласку і постійного дряпання своєї душі, чи вступила вже та ласка в неї, чи ні. Такими одмінами, в суті своїй безплідними для громади, одмінюють ся багато „євангельських брацтв“ в протестанському світі, між котрими напр. швейцарські вже років з 10 то-

му почали печатати книги і на російській мові. Вплив таких брацтв видно і на „Бесѣді“, поряд з впливом німецько-українського пресвітеріанського баптізму.

Місце для печатання „Бесѣды“ в Стокгольмі вибране добре для цілів ширення видання в Росії, — але дух баптізму англійського і американського був би користніщий для наших земляків, — бо він ставить на перший план не обряди і молитви, а, як кажуть Англічане, практичне христіянство, то б то роботу для добра братчиків і чужинців (скасування неволі, поміч в тюрмах, поліпшування стану робітників і т. п.), він не вдовольняєся перед урядовими утисками самим терпінням, — і хоч не береться за оружжя, то навчає неперестанно заявляти перед урядами, навіть чужими, про потребу свободи віри, або ліпше свободи всім вірам. Такими заявами ще 250 років назад англійські баптісти поставили себе на чолі всіх незалежних в церковних рі-

чах Англічан, або навіть на чолі всіх утиснених державною, єпископською церквою різновірців у Англії. Таку ролю могли б відіграти в Росії і тамтошні баптисти. Тільки для того треба їм літератури ширшої думками, ніж „Бесѣда“ іт. п. Хто їм дасть сю літературу?... Про се варто б подумати найблизшим сусідам і землякам російських баптистів: українолюбцям. Варто б їм звернути увагу і на те, що й тепер „Бесѣда“ видає ся — по московському.

34.577 ф $\frac{11}{y-4}$

Літературно-наукова бібліотека

виходить від 1889 року.

Доси вийшли:

1. Церебендя Т. Шевченка з перед-
нім словом Ів. Франка (вичерп.) 10 кр.
- 2, 4, 7, 8, 9, 15. Австро-руські спомини
М. Драгоманова 60 "
3. Смерть Каїна, Ів. Франка (вичерп.) 10 "
5. З історії публичного виховання в
сучасній Європі I, II. 10 "
6. Листочки до вінка на могилу Шев-
ченка 10 "
10. Флобер, Легенда про св. Юліана
Милосердного. 10 "
11. М. Верн, Основи критики біблійної
(продовжене кн. 5.) 10 "
12. У. Кравченко, на новий шлях 10 "
13. Е. С. Шевченкові ідеали і укр.
дійсність 10 "
14. Хв. Кримський, В обіймах стар-
шого брата (сконфіск.) — "
- 16—20. М. Драгоманов Чудацькі
думки 50 "
- 21—31. Ів. Франко, Ів. Вишенський
і его літ. діяльність 1 г.
31. Н. С. Ж. Укр. Баптісти і їх „Бе-
сѣда“ 10 кр.

И. 34.577
III
Ф. 2-454

